

FÁM ERIKA

Alma

Esszé

Szeretem az almát. Szeretem az ízét. A formáját. Szeretek hozzáérni az almához. Szeretem a hangot, amikor beleharapok, szeretem, ahogy kicsordul belőle néhány csepp, amikor enni kezdem. Szeretem az illatát. A bolti almáknak nincs illatuk, de a kertből leszedett alma illatozik. És hányféle alma van, és hányféle íz! A vadalmafa virágának van illata, míg a szelídalmafának a termése illatozik. A legsokszínűbb, leggazdagabb gyümölcsfa az almafa, fajtáit tekintve. Nincs még olyan gyümölcs, amely ilyen sokféleségben létezne. És természetesen az sem véletlen, hogy az almának mint gyümölcsnek van a leggazdagabb kultúrtörténete. Az egyik leg-erősebb szimbólum. Az almáról akkor kezdtem el gondolkodni, akkor a női minőségem meghatározása során, meglehetősen érett fejjel eljutottam az alma-termékenység kapcsolatához. Az alma kerek. Sok vonatkozásban a női formák leképezése, helyettesítője lehet. Az anyaság alapszimbóluma. A latin alma mater kifejezés a tápláló anyát jelenti, átvitt értelemben szellemi táplálékra utal. Az alma alaptáplálék. A nő jelképe. Milyen érdekes, hogy az alma latinul melléknév, táplálót jelent, magyarul meg főnév, a gyümölcs neve. A fiatalság, az erő, a megújulás, a gyógyítás szimbóluma. Kicsit szent gyümölcs. Az országalma, az aranyalma a mesékből, legendákból, mítoszokból, a szentek almái (Szent Dorottya, Szent Miklós, Szűz Mária, Jézus – a képzőművészeti alkotásokban almával ábrázolt szentek) sokféle jelentéssel kapcsolták össze. A szerelem, a termékenység, a halhatatlanság szimbóluma sok esetben.

Utánanézttem, hogy a kedvenc almám, a pónyik honnan ered. Erdélyi almafajta. Lehet, hogy ezért szeretem annyira? Valami mélyebb kapcsolat van vele. Az alma gyógyító ereje, a gyógyulás is ebből a közelségből származik. Az ízek közelsége gyógyít. Valami archaikus, archetipikus kapcsolat elevenedik fel az íz által az alma-élménnyel. Nagyapám kertjében volt egy hatalmas pónyik almafa. Nem tudtam

átölelni. Évszázados fának tűnt. Hatalmas, erős, magabiztos fa. Rengeteg alma termett mindig rajta. Illatozó almaszőnyeg volt egész ősszel alatta a fűben. Illatozó almával teli polcok a pincében. Nagyanyám almástészta, a tészta illata, melege életadó volt. Az almát hámozó öreg kéz mozdulatai. A szeletekre vágott alma a terített asztalra tett tálkában. Meghatározó képek. Az alma öröme. Az almakompót, az almaszós, az almafánk, az almaleves, az almatorta. Mindennapi eledelünk. Ünnepi finomságok. Almalé. Almaecet. Almabor. És ott állt az almárium is a nagyszülői házban. Finomságokkal teli. Nem sok köze van az almáriumnak az almához, félrehallás eredménye, eredetileg a latin armarium, fegyvertároló megnevezése. Almára gondoltak a szó hallatán.

Mindenki megírhatja a saját alma-történetét. Sokféleképpen kapcsolódhatunk az alma-élményhez. Az alma mint szimbólum külső és belső képek által létezik. Sokféle külső képpel találkoztam, ahol az alma hangsúlyos szerepet kap. Vera Chytilova *Százszorszépek* (1966) című filmjében van egy almafa. Nem igazi. Már messziről látszik, hogy díszletem, műhelyben készült, dús almafa, rengeteg, különböző színű

alma van rajta. Mégis szeretnivaló. Ott áll a filmkép közepén, a lányok körbeugrálják, körbetáncolják. Rengeteg alma van a fán. A termékenység, a csábítás, a bűnbeesés, a teremtés fája. Valami őszállapot. Boldogság és fiatalság sugárzik a filmképből. Aztán az alma bekerül a francia-ágyra, ahol a lányok alszanak, ott vannak a szép zöld almák, mint életük legfontosabb részei. Látványelemek. Dekor. Alma-dekor. Valódi almák. Ehetők. Almák a szőnyeg-sakktáblán.

A festészetben számos helyen találkozhatunk almával, az ábrázolt almával. Leginkább mégis a René Magritte képein megjelenő almák állnak hozzám a legközelebb. Óriás alma a szobában. Zöld alma. Mintha folyamatos növekedésben volna, elfoglalja az egész szobát, nem ad teret semmi egyéneknek, nincsenek bútorok, nincsenek emberek, az alma lakja egyedül a szobát, alma-lak, alma-szoba. Kisajátította magának. Nem tudni, vajon növekedik-e még, szétomlik-e a ház, nem tudni, hogy szétfeszíti-e hatalmas erejével. Félelmetes is lehetne. De lehet, csak egy babaházzal van szó, egy gyerek szorította be oda az almát, és most nem tudja kivenni. Aztán ott van az almafej, a fejet eltakaró alma, a hold-alma, az égi alma. A tökéletes piros-csíkos alma, amiről el kell hinnünk, hogy nem alma, mert valóban nem az, csak az alma képe, olyan magritte-osan kijátszva a nyelvhasználat evidenciáit. Többnyire zöld almák Magritte almái. És nagyon szeretem a Wes Anderson *A Grand Hotel Budapest* című filmjében a festményt, az almát tartó fiúval. Zbigniew Rybczynski *Steps* című filmjében, Eisenstein *Patyomkin páncélosának* „remake-jében” elgurul a lépcsőn az alma. Ezek az én almás élményeim. Meghatározó almás élményeim. A műalkotások almaélményei.

Az alma az antikvitásban a vitatkozás szimbólumaként is volt jelen. A német nyelvben létezik a Zankapfel (= civakodás almája, Erisz almájára utal) főnév, amely a vita tárgyát jelenti, valamiképpen talán ehhez is köthető Tell Vilmos lenyilazott almája is. A Tell Vilmos esete az almával a vitához kapcsolódik, ugyanis az alma átlövésén múlt, hogy életben marad-e ő és a fia, amiért korábban megszegte a szabályt. Erisz a viszály istennője, aranyalmát gurított az Olümposzra az istennők közé, a „legszebbnek”. Itt nemcsak a viszálykeltés eszköze az alma, az aranyalma a nőiség

szimbólumaként van jelen, a női szépség szimbólumaként. Erisz almáját Párisz (akit megkértek, döntse el, hogy kit illet meg az aranyalma) – Héra (családi boldogság), Pallasz Athéné (bölcsség) helyett – Aphroditének (szépség, szerelem) adományozta. Tehát az alma a szépséghez, szerelemhez kapcsolódik. A bűn, a büntetés már a bibliai környezetben kapcsolódik az almához, az első emberpárt próbára tette Isten, azt parancsolta, hogy a tudás fájáról ne szakítsanak le almát. Bár a Bibliában nincs konkrét utalás az almára, csupán gyümölcsről van szó. Későbbi értelmezések, fordítások nyomán vált a gyümölcs almává. A bibliai történetben ott van az alma-tudás kapcsolat, mint ahogyan az a latin kultúrkörben az alma mater révén megjelenik. A malus (latin) egyszerre jelent gyümölcsöt és almát.

A nőiség-alma kapcsolata nagyon elemi, Éva a táplálás sokértelmű gesztusát teszi meg a teremtéstörténet keretében. A testi-lelki táplálékhoz juttatás aktusát látjuk ebben a sokat idézett és sokat ábrázolt momentumban, mintha a férfi-nő kapcsolat erre a táplálásra épülne. Fontos, hogy a gyümölcs/alma egyszerre a jó és a rossz tudásának fájáról származik. Az almát mint szimbólumot nagyon sok esetben a jó és a rossz forrásának tartják, nemcsak a bibliai kontextusban. Az aranyalma a mesevilágban is kitüntetett szerepet kap. Hófehérke almája kétminőségű alma. Egyszerre a jó és a rossz hordozója. Az átváltozott gonosz mostoha kettévágja az almát,

és csak egyik felét mérgezi meg. Hófehérkének nyújtja a mérgezett felét, míg ő a másik felébe harap bele. Itt is kapcsolódik a mesebeli alma a teremtésmítoszban szereplő almával, illetve gyümölcscsel, mert egyszerre a jó és a rossz képviselőjeként van jelen. Az alma mindkét esetben az élet és a halál hordozója, képviselője, a bűnbeeséssel együtt az első emberpár elveszítette halhatatlanságát. Hófehérke halálát is az alma okozza. Az alma, ami a torkán akad. Nem nyeli le Hófehérke az almát. Az alma, úgy tűnik, a rossz, a pusztulás, a halál szimbóluma, és mintha elveszítette volna minden más jelentését ebben a mesében. De Hófehérke nem hal meg, csak halottnak tűnik mindaddig, amíg meg nem jelenik az, aki a nőt látja benne, és akkor kel csak életre; a törpék nem a nőt, hanem a gondoskodó anyát látták benne, ezért kellett megválniuk tőle, mert élni csak akkor tud, ha nőként tudja megélni önmagát. Az alma tehát átminősül a nőiség, a szexualitás szimbólumává. A *Holle anyó* című mesében is megjelenik az almafa, amit meg kell tisztítani, és ami majd később bő gyümölcscsel látja el a jóságos leányt, és megbünteti a gonosz lányt.

A milói Vénusz (mélósi Aphrodité) csonka szobor, Vénusz mindkét keze hiányzik, feltételezések szerint kezében aranyalmát tartott, amelyet Párisztól kapott, ez pedig nem más, mint Erisz almája. A szépség és a nőesség szimbóluma ebben az esetben az alma, amely a viszály almájából minősült át. A Heszperidák kertjében az ifjúság és a halhatatlanság almái teremnek, a görögök afrodisziákumnak tartották az almát. Az alma a hatalom jelképe is, hiszen az országal-

ma éppen ezt a jelentését erősíti. Az országalma aranyalma, közepébe hamut vagy homokot tettek, ami az uralkodót a mulandóságra emlékezteti, illetve a szára helyett egy kereszt áll, ami arra utal, hogy a földi hatalom fölött áll mindig az isteni hatalom. Olvasom az alma növénytani vonatkozásait. Meglepődöm. Az alma a rózsafélék családjához tartozik. Rózsa és alma. Az almafa virága és a vadrózsa virága valóban hasonlítanak. Szépség, ifjúság, nőiség. Almarózsa. Rózsaalma. Az alma héberül fiatal nőt jelent, a spanyol és portugál nyelvben lelket, szellemet (megértést is) jelent, a kazah, a magyar és a krími tatár nyelvben az alma a gyümölcs megnevezése.

Kányádi Sándor versét sokszor énekelem. A Kaláka együttes tanított meg rá. „Alma, alma, piros alma oda-fönn a fán, ha elérném, nem kímélném, leszakítanám, de elérnem nincs reményem, várom, hogy a szél azt az almát, piros almát lefújja elém.” A gyermekvers haikuvá minősül át. Ott piroslik a szavak között az élet almája.